

شناسایی مؤلفه‌های اصلی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی

<p>شیره استناددهی: کریمی، سحر، محب زادگان، یوسف، نوه ابراهیم، عبدالرحیم، و صادقی جعفری، جواد. (۱۴۰۴). شناسایی مؤلفه‌های اصلی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی. یادگیری هوشمند و تحول مدیریت، ۳(۳)، ۲۱-۱.</p>	<p>تاریخ چاپ: ۱ شهریور ۱۴۰۴ تاریخ پذیرش: ۲۸ مرداد ۱۴۰۴ تاریخ بازنگری: ۲۱ مرداد ۱۴۰۴ تاریخ ارسال: ۱۸ خرداد ۱۴۰۴</p>	<p>سحر کریمی^۱ یوسف محب زادگان^۲ عبدالرحیم نوه ابراهیم^۳ جواد صادقی جعفری^۴</p>
---	--	---

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش آمیخته (کیفی-کمی) از نوع اکتشافی بود که در بخش کیفی از روش گراند تئوری و در بخش کمی از روش توصیفی-پیمایشی استفاده شد؛ جامعه آماری در بخش کیفی شامل ۲۰ نفر از خبرگان حوزه آموزش عالی بود که ۱۳ نفر به صورت هدفمند انتخاب شدند و در بخش کمی ۱۴۲۲ نفر از اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های آزاد اسلامی بودند که ۳۰۳ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند؛ ابزار گردآوری داده‌ها شامل مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و پرسشنامه محقق‌ساخته ۹۴ سؤالی بود و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام گرفت. نتایج نشان داد که سه مؤلفه «کیفیت آموزشی و پژوهشی» ($\beta=0.939$)، «نوآوری و کارآفرینی» ($\beta=0.930$) و «استقلال مالی و مدیریت منابع» ($\beta=0.894$) مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی هستند؛ همچنین اثر کلی این مؤلفه‌ها بر توسعه دانشگاه‌ها معنادار و با شدت متوسط تا قوی ($\beta=0.569$) بوده و مدل تحقیق توانسته ۳۲.۴ درصد از واریانس توسعه را تبیین نماید. توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی مستلزم اتخاذ رویکردی یکپارچه مبتنی بر ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش، تقویت نوآوری و کارآفرینی، و دستیابی به استقلال مالی پایدار است.

واژگان کلیدی: توسعه دانشگاه، آموزش عالی، مدیریت دانشگاهی، دانشگاه آزاد اسلامی، نوآوری، استقلال مالی

مشخصات نویسندگان:

۱. گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. استادیار گروه علوم تربیتی، وزارت علوم تحقیقات و فناوری، تهران، ایران
۳. استاد، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
۴. استادیار جامعه‌شناسی، گروه مدیریت فرهنگی و رسانه، دانشکده فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه سوره، تهران، ایران

پست الکترونیکی: moheb56@yahoo.com

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به

نویسنده است.

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

Identification of the Main Components of Development for Islamic Azad Universities

Sahar Karimi ¹ Yousef Mohebzadegan ^{2*} Abdollah NavehEbrāhim ³ Javad Sadeqi Jafari ⁴	Submit Date: 08 June 2025 Revise Date: 12 August 2025 Accept Date: 19 August 2025 Publish Date: 23 August 2025	How to cite: Karimi, S., Mohebzadegan, Y., & NavehEbrāhim, A., Sadeqi Jafari, J. (2025). Identification of the Main Components of Development for Islamic Azad Universities. <i>Intelligent Learning and Management Transformation</i> , 3(3), 1-21.
--	---	---

Abstract

The present study aimed to identify and prioritize the key components influencing the development of Islamic Azad Universities. This applied study employed a mixed-method (qualitative–quantitative) exploratory design, using grounded theory in the qualitative phase and a descriptive-survey approach in the quantitative phase; the qualitative sample included 13 experts selected purposively from a population of 20 specialists in higher education, while the quantitative sample consisted of 303 faculty members selected through stratified random sampling from a population of 1,422; data were collected using semi-structured interviews and a researcher-developed 94-item questionnaire, and analyzed using structural equation modeling. The results indicated that “educational and research quality” ($\beta=0.939$), “innovation and entrepreneurship” ($\beta=0.930$), and “financial independence and resource management” ($\beta=0.894$) were the most significant determinants of university development; furthermore, the combined effect of these components on development was statistically significant and moderately strong ($\beta=0.569$), explaining 32.4% of the variance. The development of Islamic Azad Universities requires an integrated approach that simultaneously enhances educational and research quality, strengthens innovation and entrepreneurship, and ensures sustainable financial independence.

Keywords: *university development, higher education, university management, Islamic Azad University, innovation, financial independence*

Authors' Information:

moheb56@yahoo.com

1. Department of Educational Management, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Assistant Professor, Department of Education, Ministry of Science, Research and Technology, Tehran Iran
3. Professor, Management of Faculty, Department of Educational Management, Faculty of Management, Khārazmi University, Tehran Iran
4. Assistant Professor of Sociology, Department of Cultural and Media Management, Faculty of Culture and Communication, Soore University, Tehran, Iran

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

مقدمه

تحولات شتابان جهانی در حوزه‌های علمی، فناوری، اقتصادی و اجتماعی، نقش آموزش عالی را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین پیرامون‌های توسعه پایدار بیش از پیش برجسته ساخته است. دانشگاه‌ها به‌عنوان نهادهای تولید و انتقال دانش، نه تنها در تربیت نیروی انسانی متخصص نقش دارند، بلکه در شکل‌دهی به مسیرهای توسعه ملی، ارتقای سرمایه انسانی و اجتماعی، و پاسخگویی به نیازهای پیچیده جوامع معاصر نیز نقشی اساسی ایفا می‌کنند. در این میان، کیفیت آموزش، کارآمدی پژوهش و میزان ارتباط دانشگاه با جامعه و صنعت، به‌عنوان شاخص‌های کلیدی در ارزیابی عملکرد نظام آموزش عالی مطرح شده‌اند (Sabeti et al., 2014). از سوی دیگر، در عصر رقابت جهانی، کشورها به‌طور فزاینده‌ای تلاش می‌کنند با سرمایه‌گذاری در آموزش عالی، مزیت رقابتی خود را در حوزه‌های علمی و فناوری تقویت کنند و از این طریق به رشد اقتصادی و توسعه پایدار دست یابند (Daniela et al., 2021).

در چنین بستری، مفهوم توسعه دانشگاهی از چارچوب‌های سنتی فراتر رفته و به رویکردی چندبعدی و پویا تبدیل شده است که ابعاد گوناگونی همچون کیفیت آموزشی، نوآوری، کارآفرینی، بین‌المللی‌سازی و پایداری را در بر می‌گیرد. مطالعات اخیر نشان می‌دهند که توسعه دانشگاه‌ها نیازمند رویکردی سیستماتیک و آینده‌نگر است که بتواند به‌صورت همزمان به نیازهای فعلی و الزامات آینده پاسخ دهد (Madanlou Juybari et al., 2023). در این راستا، آموزش مبتنی بر توسعه پایدار به‌عنوان یکی از پارادایم‌های نوین در آموزش عالی مطرح شده است که بر ادغام ملاحظات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی در برنامه‌های آموزشی تأکید دارد (Bagheri Majd et al., 2024). همچنین، رویکرد میان‌رشته‌ای در آموزش برای توسعه پایدار، به‌عنوان عاملی کلیدی در افزایش اثربخشی نظام آموزش عالی شناخته شده است که می‌تواند به تربیت نیروی انسانی توانمند برای مواجهه با چالش‌های پیچیده جهانی کمک کند (Mokski et al., 2023).

در سطح بین‌المللی، دانشگاه‌ها با چالش‌های متعددی از جمله جهانی‌شدن، پیشرفت سریع فناوری، تغییرات بازار کار و افزایش انتظارات اجتماعی مواجه هستند. این چالش‌ها ضرورت بازاندیشی در مأموریت‌ها، ساختارها و کارکردهای دانشگاه‌ها را دوچندان کرده است (Daniela et al., 2021). در همین راستا، مطالعات انجام‌شده در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که توسعه پایدار دانشگاه‌ها مستلزم ایجاد تعادل میان ابعاد آموزشی، پژوهشی و اقتصادی است. برای مثال، پژوهش‌های انجام‌شده در دانشگاه‌های پر‌تغال نشان می‌دهد که اگرچه توجه به توسعه پایدار در آموزش عالی افزایش یافته است، اما همچنان نیاز به ادغام جامع‌تر این مفهوم در تمامی فعالیت‌های دانشگاهی وجود دارد (Leal et al., 2024). همچنین، در مطالعه‌ای دیگر، بر اهمیت توسعه پایدار در دانشگاه‌های شرکتی تأکید شده و نشان داده شده است که این نهادها باید به‌گونه‌ای عمل کنند که ضمن پاسخگویی به نیازهای فعلی، توانایی‌های آینده را نیز حفظ کنند (Oh et al., 2025).

در کنار این تحولات، ظهور فناوری‌های نوین به‌ویژه فناوری‌های دیجیتال، الگوهای سنتی آموزش عالی را دگرگون ساخته و مفهوم «دانشگاه دیجیتال» را به‌عنوان یکی از مسیرهای اصلی توسعه دانشگاهی مطرح کرده است. مدل‌های توسعه دانشگاه دیجیتال بر شفافیت فرآیندهای آموزشی، ارتقای کیفیت یادگیری و هم‌سویی مهارت‌های دانشجویان با نیازهای بازار کار تأکید دارند (Gorbunova et al., 2021). همچنین، استفاده از مدل‌های اطلاعاتی برای پایش و ارزیابی مستمر عملکرد دانشگاه‌ها، به‌عنوان ابزاری مؤثر در بهبود تصمیم‌گیری‌های راهبردی معرفی شده است (Suleimenova et al., 2021). این تحولات نشان می‌دهد که توسعه دانشگاهی در عصر حاضر بدون توجه به فناوری و نوآوری امکان‌پذیر نخواهد بود.

در این میان، یکی از رویکردهای مهم در توسعه دانشگاه‌ها، حرکت به‌سوی دانشگاه‌های نسل سوم و کارآفرین است. این نوع دانشگاه‌ها علاوه بر آموزش و پژوهش، بر تجاری‌سازی دانش، ایجاد ارزش اقتصادی و تعامل مؤثر با صنعت تأکید دارند (Keykha & Pourkarimi, 2021). پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه نشان می‌دهد که توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌ها نیازمند ایجاد زیرساخت‌های مناسب، حمایت از ایده‌های نوآورانه و تقویت فرهنگ کارآفرینی در میان دانشجویان و اعضای هیأت علمی است (Mozaffari et al., 2023). از سوی دیگر، ارتباط مؤثر میان دانشگاه و صنعت به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی در ارتقای کارآمدی نظام آموزش عالی شناخته شده است که می‌تواند به بهبود اشتغال‌پذیری فارغ‌التحصیلان و افزایش تأثیرگذاری دانشگاه‌ها در جامعه منجر شود.

در سطح ملی، آموزش عالی در ایران نیز تحت تأثیر این روندهای جهانی قرار گرفته و با چالش‌ها و فرصت‌های متعددی مواجه است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، ضرورت هم‌سویی برنامه‌های آموزشی با نیازهای توسعه پایدار و بازار کار است که در مطالعات مختلف به آن اشاره شده است (Omidifar, 2023). همچنین، تحلیل نیاز به توسعه دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی توسعه باید بر اساس شاخص‌هایی همچون جمعیت، نیازهای منطقه‌ای و اولویت‌های تخصصی انجام شود تا بتواند به‌طور مؤثر به ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش کمک کند (Gheivardoust et al., 2024).

در این چارچوب، دانشگاه آزاد اسلامی به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین نهادهای آموزش عالی غیردولتی در ایران، نقش ویژه‌ای در گسترش دسترسی به آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی ایفا کرده است. با این حال، گسترش سریع این دانشگاه در دهه‌های گذشته، چالش‌هایی نظیر کاهش کیفیت آموزشی، محدودیت منابع مالی و فاصله با نیازهای بازار کار را به همراه داشته است (Beikzadeh et al., 2017). علاوه بر این، وابستگی قابل توجه به شهریه دانشجویان، ضرورت حرکت به‌سوی مدل‌های مالی پایدار و متنوع را بیش از پیش آشکار ساخته است. در اسناد بالادستی نیز بر اهمیت تحول و تعالی دانشگاه آزاد اسلامی و دستیابی به جایگاه پیشرو در افق ۲۰۳۰ تأکید شده است (Eskandari, 2018).

از سوی دیگر، مطالعات انجام شده در زمینه توسعه دانشگاه‌های ایران نشان می‌دهد که عواملی همچون استقلال دانشگاهی، مدیریت انعطاف پذیر، کیفیت پژوهش و رقابت پذیری، نقش تعیین کننده‌ای در دستیابی به الگوی دانشگاه تراز جهانی دارند (Nasirzadeh et al., 2021). همچنین، پژوهش‌های آینده پژوهانه در حوزه آموزش عالی، بر اهمیت مؤلفه‌هایی نظیر منابع مالی، فرهنگ سازمانی آینده‌نگر، فناوری اطلاعات و ساختارهای چابک در توسعه نظام آموزش عالی تأکید دارند (Madanlou Juybari et al., 2023). این یافته‌ها نشان می‌دهد که توسعه دانشگاهی یک فرآیند چندبعدی و پیچیده است که نیازمند توجه همزمان به عوامل درونی و بیرونی می‌باشد.

با وجود انجام پژوهش‌های متعدد در حوزه توسعه آموزش عالی، همچنان خلأ مطالعاتی در زمینه شناسایی جامع و یکپارچه مؤلفه‌های توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی احساس می‌شود. بسیاری از مطالعات پیشین به بررسی ابعاد خاصی از توسعه دانشگاهی پرداخته‌اند، اما کمتر پژوهشی به صورت همزمان به تحلیل نظام‌مند تمامی مؤلفه‌های کلیدی توسعه در این دانشگاه‌ها پرداخته است. از این رو، شناسایی این مؤلفه‌ها می‌تواند به تدوین راهبردهای مؤثر برای بهبود عملکرد و ارتقای جایگاه دانشگاه آزاد اسلامی در سطح ملی و بین‌المللی کمک کند. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌های اصلی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی انجام شده است.

روش‌شناسی

این پژوهش، از نظر هدف کاربردی، از نظر نوع داده آمیخته (کیفی-کمی) از نوع اکتشافی و از نظر زمان گردآوری داده‌ها مقطعی می‌باشد. در بخش کیفی، از روش گراند تئوری و در بخش کمی از روش توصیفی-پیمایشی استفاده شد. جامعه آماری آن را در بخش کیفی صاحب نظران حوزه توسعه دانشگاه‌ها، اعضای هیات علمی و اساتید خاصه مدیریت آموزشی، مدیریت دولتی و مدیریت آموزش عالی که دارای مرتبه علمی دانشیار و بالاتر و دارای سابقه کاری بالای ۱۰ سال هستند به تعداد ۲۰ نفر و در بخش کمی، کلیه اعضای هیات علمی دانشگاه‌های آزاد اسلامی (واحد تهران شمال، واحد تهران جنوب، واحد علوم و تحقیقات و واحد سمنان) در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ به تعداد ۱۴۲۲ نفر تشکیل می‌دهند. در بخش کیفی با استفاده از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی از نوع هدفمند و با در نظر گرفتن قانون اشباع ۱۳ نفر و در بخش کمی براساس فرمول کوکران تعداد ۳۰۳ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای برحسب دانشگاه به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند (جدول ۱).

جدول ۱: تعداد جامعه و نمونه آماری به تفکیک دانشگاه

دانشگاه	جامعه	نمونه	نسبت
دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال	۴۴۱	۹۴	۳۱
دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب	۳۷۵	۸۰	۲۶/۴
دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۴۷۹	۱۰۲	۳۳/۷
دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان	۱۲۷	۲۷	۸/۹
مجموع	۱۴۲۲	۳۰۳	۱۰۰

ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و در بخش کمی پرسش‌نامه محقق ساخته توسعه دانشگاه‌ها می‌باشد که این پرسش‌نامه دارای ۹۴ سوال می‌باشد و در طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (کاملاً مخالفم، مخالفم، بی‌نظم، موافقم، کاملاً موافقم) طراحی و تنظیم شده و به ترتیب از ۱ تا ۵ نمره‌گذاری می‌شود. روایی صوری و محتوایی ابزارها به تایید متخصصان رسید و روایی همگرا آن‌ها نیز با استفاده از ضرایب میانگین واریانس استخراجی (AVE) محاسبه شد که مقادیر AVE برای کلیه مؤلفه‌ها بزرگتر از ۰/۵ هستند، بنابراین پرسش‌نامه‌ها از روایی همگرا برخوردار هستند. همچنین جهت سنجش پایایی از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد که برای تمام ابعاد، مقادیر بالای ۰/۷ محاسبه شد که مورد تایید است (جدول ۲).

جدول ۲: روایی و پایایی ابزارهای گردآوری داده‌ها

متغیرهای پنهان	AVE	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
عوامل داخلی	۰/۷۲۶	۰/۹۰۵	۰/۹۳۰
عوامل خارجی	۰/۷۰۸	۰/۸۵۷	۰/۹۰۶
فرصت‌ها و چالش‌ها	۰/۸۳۲	۰/۹۳۲	۰/۹۵۲
استقلال مالی و مدیریت منابع	۰/۵۵۶	۰/۷۱۷	۰/۷۸۸
کیفیت آموزشی و پژوهشی	۰/۷۲۳	۰/۹۰۴	۰/۹۲۹
نوآوری و کارآفرینی	۰/۵۳۵	۰/۷۱۵	۰/۸۲۱
آموزش و پژوهش	۰/۸۹۶	۰/۸۸۴	۰/۹۴۵
فناوری و نوآوری	۰/۶۰۶	۰/۷۷۷	۰/۸۲۱
هویت فرهنگی و اجتماعی	۰/۸۶۷	۰/۸۴۷	۰/۹۲۹
منابع مالی پایدار	۰/۵۸۸	۰/۷۰۶	۰/۷۸۲
تحول آموزشی و پژوهشی	۰/۶۹۵	۰/۸۹۰	۰/۹۱۹
اقتصاد دانش‌بنیان و فناوری	۰/۶۹۰	۰/۸۸۷	۰/۹۱۸
بین‌المللی	۰/۶۱۳	۰/۸۴۱	۰/۸۸۷
تجارب داخلی	۰/۶۶۱	۰/۸۹۳	۰/۹۲۰
بهبود دسترسی و گسترش آموزش	۰/۸۲۱	۰/۸۹۰	۰/۹۳۲
مشکلات زیرساختی و فناوری	۰/۸۶۶	۰/۸۴۵	۰/۹۲۸
نیاز به آموزش و سرمایه‌گذاری	۰/۷۹۶	۰/۹۱۴	۰/۹۴۰
کیفیت آموزشی و پژوهشی	۰/۷۴۳	۰/۸۸۴	۰/۹۲۰
ارتباط با صنعت و جامعه	۰/۶۴۲	۰/۸۵۹	۰/۸۹۹
تحول دیجیتال و بین‌المللی‌سازی	۰/۷۰۰	۰/۸۹۱	۰/۹۲۱
تعامل با صنعت و پایداری اقتصادی	۰/۷۲۹	۰/۹۰۷	۰/۹۳۱
یکپارچه‌سازی سیاست‌های آموزشی و پژوهشی	۰/۶۳۲	۰/۸۵۴	۰/۸۹۶
توسعه همکاری‌های صنعتی و اقتصادی	۰/۷۱۱	۰/۸۹۶	۰/۹۲۴

تحلیل داده‌ها در بخش کیفی با کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفت و در بخش کمی برای بررسی سوال پژوهش از آزمون معادلات ساختاری استفاده شد. همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS^{۲۳} و PLS^{۳.۲} و MAXQDA^{۲.۲۴} انجام گرفت.

یافته‌ها

در این پژوهش، تحلیل داده‌های کیفی با استفاده از روش گراند تئوری و در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام شد.

جدول ۳: کدگذاری مفاهیم اشاره شده در مصاحبه‌ها در باب مولفه‌های کلیدی

خبره	جواب خبرگان	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری گزینشی
۱	مؤلفه‌های کلیدی شامل استقلال مالی، کیفیت آموزشی، توسعه پژوهش‌های کاربردی، و تعامل با صنعت است. دانشگاه‌های دولتی معمولاً وابستگی بیشتری به بودجه دولتی دارند، اما دانشگاه‌های آزاد باید منابع مالی پایدار ایجاد کنند. همچنین، در دانشگاه‌های آزاد نیاز به تقویت برند علمی برای رقابت با دانشگاه‌های بین‌المللی احساس می‌شود.	استقلال مالی (۱)، کیفیت آموزشی (۲)، توسعه پژوهش‌های کاربردی (۳)، تعامل با صنعت (۴)، تقویت برند علمی (۵)	مولفه‌های کلیدی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی	توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی
۲	توسعه زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی، جذب هیئت علمی توانمند، و تطبیق برنامه‌های درسی با نیازهای بازار از مؤلفه‌های کلیدی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی هستند. تفاوت اصلی این دانشگاه‌ها با دانشگاه‌های دولتی در میزان انعطاف‌پذیری و چالش‌های مالی است. دانشگاه‌های دولتی حمایت مالی بیشتری دریافت می‌کنند، درحالی‌که دانشگاه‌های آزاد باید خودکفا باشند.	توسعه زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی (۶)، جذب هیئت علمی توانمند (۷)، تطبیق برنامه‌های درسی با نیازهای بازار (۸)، چالش‌های مالی (۹)	توسعه زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی (۶)، جذب هیئت علمی توانمند (۷)، تطبیق برنامه‌های درسی با نیازهای بازار (۸)، چالش‌های مالی (۹)	توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی
۳	بهبود کیفیت آموزش، به‌روزرسانی روش‌های تدریس، و گسترش ارتباطات بین‌المللی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی هستند. برخلاف دانشگاه‌های دولتی که از مزایای بودجه دولتی بهره‌مندی دارند، دانشگاه‌های آزاد نیاز به جذب سرمایه‌های بخش خصوصی دارند تا بتوانند رقابت‌پذیر باقی بمانند.	بهبود کیفیت آموزش (۱۰)، به‌روزرسانی روش‌های تدریس (۱۱)، گسترش ارتباطات بین‌المللی (۱۲)، جذب سرمایه‌های بخش خصوصی (۱۳)	بهبود کیفیت آموزش (۱۰)، به‌روزرسانی روش‌های تدریس (۱۱)، گسترش ارتباطات بین‌المللی (۱۲)، جذب سرمایه‌های بخش خصوصی (۱۳)	توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی
۴	مؤلفه‌هایی مانند استقلال دانشگاه، تنوع در روش‌های آموزشی، دیجیتالی‌سازی فرآیندها، و ایجاد سیستم‌های ارزیابی مؤثر، نقش اساسی در توسعه دانشگاه‌های آزاد دارند. درحالی‌که دانشگاه‌های دولتی بر آموزش و پژوهش تأکید دارند، دانشگاه‌های آزاد باید بر کارآفرینی و آموزش‌های مهارتی نیز تمرکز کنند.	استقلال دانشگاه (۱۴)، تنوع در روش‌های آموزشی (۱۵)، دیجیتالی‌سازی فرآیندها (۱۶)، ایجاد سیستم‌های ارزیابی مؤثر (۱۷)، تأکید بر آموزش‌های مهارتی (۱۸)	استقلال دانشگاه (۱۴)، تنوع در روش‌های آموزشی (۱۵)، دیجیتالی‌سازی فرآیندها (۱۶)، ایجاد سیستم‌های ارزیابی مؤثر (۱۷)، تأکید بر آموزش‌های مهارتی (۱۸)	توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی
۵	ساختارهای مدیریتی کارآمد، بهینه‌سازی منابع مالی، و افزایش تعامل با دانشگاه‌های معتبر جهانی از جمله مؤلفه‌های کلیدی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی هستند. در مقایسه با دانشگاه‌های دولتی، دانشگاه‌های آزاد آزادی بیشتری در تعیین شهریه و پذیرش دانشجویان دارند، اما برای حفظ کیفیت، نیاز به اصلاح سیاست‌های نظارتی دارند.	ساختارهای مدیریتی کارآمد (۱۹)، بهینه‌سازی منابع مالی (۲۰)، افزایش تعامل با دانشگاه‌های معتبر جهانی (۲۱)، اصلاح سیاست‌های نظارتی (۲۲)	ساختارهای مدیریتی کارآمد (۱۹)، بهینه‌سازی منابع مالی (۲۰)، افزایش تعامل با دانشگاه‌های معتبر جهانی (۲۱)، اصلاح سیاست‌های نظارتی (۲۲)	توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی
۶	به‌روزرسانی محتوای درسی، بهره‌گیری از فناوری‌های آموزشی، و تشویق پژوهش‌های مسئله‌محور از عوامل مهم توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی هستند.	به‌روزرسانی محتوای درسی (۲۳)، بهره‌گیری از فناوری‌های آموزشی (۲۴)، تشویق پژوهش‌های مسئله‌محور (۲۵)	به‌روزرسانی محتوای درسی (۲۳)، بهره‌گیری از فناوری‌های آموزشی (۲۴)، تشویق پژوهش‌های مسئله‌محور (۲۵)	توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی

آزاد هستند. دانشگاه‌های دولتی با محدودیت‌های کمتری در پذیرش دانشجوی روبه‌رو هستند، اما دانشگاه‌های آزاد برای جذب دانشجویان باید مزیت رقابتی ایجاد کنند.	مسئله‌محور (۲۵)، ایجاد مزیت رقابتی در جذب دانشجویان (۲۶)
۷ ایجاد ارتباط مستحکم با صنعت، تدوین برنامه‌های آموزشی مبتنی بر نیازهای بازار، و توسعه دوره‌های مهارتی از مؤلفه‌های کلیدی توسعه دانشگاه‌های آزاد هستند. در حالی که دانشگاه‌های دولتی بیشتر بر پژوهش‌های بنیادی تمرکز دارند، دانشگاه‌های آزاد باید بر کاربردی‌سازی دانش تمرکز کنند.	ایجاد ارتباط مستحکم با صنعت (۲۷)، تدوین برنامه‌های آموزشی مبتنی بر نیازهای بازار (۲۸)، توسعه دوره‌های مهارتی (۲۹)، تمرکز بر کاربردی‌سازی دانش (۳۰)
۸ استقلال مالی، بازنگری در سیاست‌های پذیرش دانشجوی، و توسعه همکاری‌های بین‌المللی از عوامل مهم توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی هستند. این دانشگاه‌ها بر خلاف دانشگاه‌های دولتی، برای بقا نیاز به نوآوری در مدل‌های کسب‌وکار خود دارند.	استقلال مالی (۳۱)، بازنگری در سیاست‌های پذیرش دانشجوی (۳۲)، توسعه همکاری‌های بین‌المللی (۳۳)، نوآوری در مدل‌های کسب‌وکار دانشگاه (۳۴)
۹ سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های پژوهشی، حمایت از کارآفرینی دانشگاهی، و تشویق اساتید و دانشجویان به انجام پژوهش‌های تجاری‌سازی شده از عوامل کلیدی توسعه هستند. در مقایسه با دانشگاه‌های دولتی، دانشگاه‌های آزاد اسلامی باید سیاست‌های انعطاف‌پذیرتری در زمینه جذب دانشجویان و تأمین منابع مالی داشته باشند.	سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های پژوهشی (۳۵)، حمایت از کارآفرینی دانشگاهی (۳۶)، تشویق پژوهش‌های تجاری‌سازی شده (۳۷)، سیاست‌های انعطاف‌پذیر در جذب دانشجویان (۳۸)
۱۰ نوآوری در روش‌های تدریس، تمرکز بر یادگیری مادام‌العمر، و توسعه رشته‌های بین‌رشته‌ای از مؤلفه‌های توسعه دانشگاه‌های آزاد محسوب می‌شوند. برخلاف دانشگاه‌های دولتی که بودجه ثابتی دارند، دانشگاه‌های آزاد باید برنامه‌ریزی دقیقی برای تأمین مالی و جذب دانشجویان داشته باشند.	نوآوری در روش‌های تدریس (۳۹)، تمرکز بر یادگیری مادام‌العمر (۴۰)، توسعه رشته‌های بین‌رشته‌ای (۴۱)، برنامه‌ریزی دقیق برای تأمین مالی (۴۲)
۱۱ توسعه سیستم‌های ارزیابی کیفیت، افزایش دسترسی به فناوری‌های آموزشی، و اصلاح ساختارهای سازمانی از مؤلفه‌های کلیدی توسعه هستند. دانشگاه‌های دولتی از حمایت‌های بیشتری در زمینه پژوهش بهره‌می‌برند، اما دانشگاه‌های آزاد باید مدل‌های مالی متنوعی را برای توسعه پایدار خود در نظر بگیرند.	توسعه سیستم‌های ارزیابی کیفیت (۴۳)، افزایش دسترسی به فناوری‌های آموزشی (۴۴)، اصلاح ساختارهای سازمانی (۴۵)، ایجاد مدل‌های مالی متنوع (۴۶)
۱۲ توسعه رشته‌های مبتنی بر نیازهای آینده، افزایش مهارت‌های عملی دانشجویان، و همکاری نزدیک با صنایع از جمله عوامل مهم توسعه دانشگاه‌های آزاد هستند. دانشگاه‌های دولتی از شبکه‌های تحقیقاتی قوی‌تری برخوردارند، اما دانشگاه‌های آزاد برای رقابت باید نوآوری بیشتری در برنامه‌های درسی داشته باشند.	توسعه رشته‌های مبتنی بر نیازهای آینده (۴۷)، افزایش مهارت‌های عملی دانشجویان (۴۸)، همکاری نزدیک با صنایع (۴۹)، نوآوری در برنامه‌های درسی (۵۰)
۱۳ دیجیتال‌سازی آموزش، توسعه مراکز نوآوری، و تأکید بر یادگیری مهارت‌محور از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه دانشگاه‌های آزاد هستند. در مقایسه با دانشگاه‌های دولتی، این دانشگاه‌ها نیاز دارند تا به سمت مدل‌های جدید تأمین مالی حرکت کنند و وابستگی خود را به شهریه کاهش دهند.	دیجیتال‌سازی آموزش (۵۱)، توسعه مراکز نوآوری (۵۲)، تأکید بر یادگیری مهارت‌محور (۵۳)، کاهش وابستگی به شهریه (۵۴)

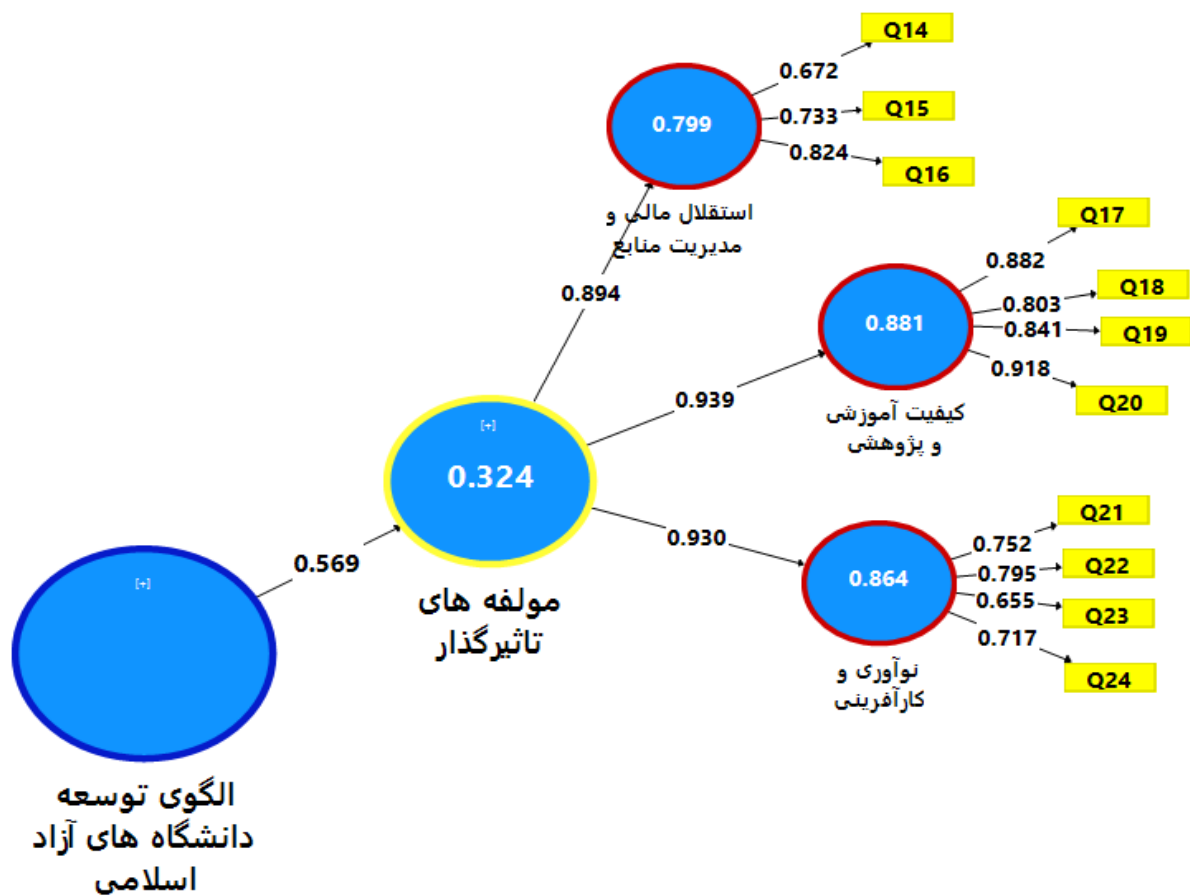
بررسی دقیق مصاحبه‌های انجام شده پیرامون مؤلفه‌های توسعه دانشگاه آزاد در قالب کدهای باز آشکار می‌سازد که خبرگان در پنج حوزه اصلی

تمرکز داشته‌اند. نخست، حوزه مالی و منابع است که شامل مفاهیمی همچون «استقلال مالی»، «بهینه‌سازی منابع مالی»، «ایجاد مدل‌های مالی متنوع»

و «کاهش وابستگی به شهریه» است. این تمرکز نشان‌دهنده اهمیت بالای مسئله مالی در ذهن خبرگان و نگرانی آنها از وابستگی بیش از حد به شهریه دانشجویان است. دوم، حوزه آموزش و محتوا شامل مفاهیمی مانند «کیفیت آموزشی»، «تطبيق برنامه‌های درسی با نیازهای بازار»، «توسعه دوره‌های مهارتی» و «یادگیری مادام‌العمر» است. خبرگان بر این باورند که دانشگاه‌های آزاد باید از رویکرد صرفاً نظری فاصله بگیرند و به سمت آموزش‌های مهارت‌محور و کاربردی حرکت کنند. سوم، حوزه پژوهش و فناوری شامل مفاهیمی همچون «توسعه پژوهش‌های کاربردی»، «پژوهش‌های مسئله‌محور»، «تجاری‌سازی پژوهش‌ها» و «دیجیتالی‌سازی آموزش» است. چهارم، حوزه مدیریت و ساختار شامل «ساختارهای مدیریتی کارآمد»، «اصلاح ساختارهای سازمانی» و «سیاست‌های انعطاف‌پذیر» است. پنجم، حوزه بین‌المللی‌سازی شامل «ارتباطات بین‌المللی»، «همکاری با دانشگاه‌های معتبر جهانی» و «تقویت برند علمی» است. مقوله محوری نیز با عنوان «مؤلفه‌های کلیدی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی» بیانگر آن است که توسعه این نهادها مستلزم توجه همزمان به ابعاد متعدد است. خبرگان تأکید می‌کنند که برخلاف دانشگاه‌های دولتی که از بودجه دولتی و حمایت‌های مستقیم بهره می‌برند، دانشگاه‌های آزاد باید خودکفا باشند و از طریق تنوع‌بخشی به منابع درآمدی، نوآوری در مدل‌های کسب و کار و ایجاد مزیت رقابتی، بقا و توسعه خود را تضمین کنند.

یکی از تفاوت‌های مهمی که خبرگان به آن اشاره کرده‌اند، موضوع انعطاف‌پذیری است. آنها معتقدند دانشگاه‌های آزاد آزادی بیشتری در تعیین شهریه، پذیرش دانشجو و طراحی برنامه‌های درسی دارند، اما در عوض با چالش‌های مالی و رقابتی بیشتری مواجه‌اند. در بالاترین سطح مفهومی، تمامی مؤلفه‌ها حول مقوله هسته‌ای «توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی» سامان یافته‌اند. این مقوله هسته‌ای نشان‌دهنده این واقعیت است که توسعه دانشگاه‌های آزاد یک فرآیند چندبُعدی و پیچیده است که نیازمند رویکردی جامع و یکپارچه است. تحلیل مصاحبه‌های ۱۳ خبره و فرایند کدگذاری سه‌سطحی نشان می‌دهد که توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی مستلزم توجه همزمان به هفت مقوله محوری است: تأمین مالی و استقلال اقتصادی، کیفیت و نوآوری آموزشی، پژوهش کاربردی و کارآفرینی، ارتباط با صنعت، بین‌المللی‌سازی، مدیریت کارآمد، و زیرساخت فناورانه. بارزترین یافته، تفاوت بنیادین دانشگاه آزاد با دانشگاه دولتی است. در حالی که دانشگاه دولتی از بودجه ثابت و حمایت دولتی برخوردار است، دانشگاه آزاد برای بقا و رقابت ناگزیر از خودکفایی مالی، کاهش وابستگی به شهریه، جذب سرمایه خصوصی، و نوآوری در مدل‌های کسب و کار می‌باشد. همچنین خبرگان بر مهارت‌محوری، کاربردی‌سازی دانش، و ارتباط مستحکم با صنعت به عنوان مزیت‌های رقابتی دانشگاه آزاد تأکید دارند. از مجموع ۵۴ کد باز استخراج شده، مفاهیمی نظیر «استقلال مالی»، «کیفیت آموزشی»، «تعامل با صنعت»، «دیجیتالی‌سازی»، و «سیستم‌های ارزیابی مؤثر» بیشترین تکرار را داشته و به عنوان حیاتی‌ترین مؤلفه‌ها شناسایی شدند. در یک جمع‌بندی کلی، توسعه پایدار دانشگاه‌های آزاد اسلامی نیازمند گذار از مدل سنتی بودجه‌دولتی-محور به مدل نوآورانه کارآفرین-محور است؛ مدلی که در آن استقلال مالی، انعطاف‌پذیری مدیریتی، مهارت‌آموزی، و همکاری راهبردی با صنعت و جامعه، محور اصلی تحول قرار می‌گیرند.

در بخش کمی، براساس دیدگاه مشارکت کنندگان، مؤلفه‌های اصلی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی با استفاده از معادلات ساختاری مطابق در نمودار ۱ نشان داده شد.

شکل ۱: رابطه بین مؤلفه‌های تأثیر گذار و الگوی توسعه در حالت تخمین ضرایب مسیر

جدول ۴: ضریب مسیر بین مؤلفه‌ها و گویه‌های مرتبط با مؤلفه‌های تأثیر گذار در حالت تخمین ضرایب مسیر

مؤلفه	گویه	ضریب مسیر	R ²	ضریب مسیر	R ²	ضریب مسیر
		گویه		مؤلفه		کل
استقلال مالی و مدیریت منابع	دانشگاه‌های آزاد اسلامی باید مدل‌های مالی پایدار ایجاد کنند تا وابستگی کمتری به شهریه داشته باشند.	۰.۶۷۲	۰.۷۹۹	۰.۸۹۴	۰.۳۲۴	۰.۵۶۹
	اصلاح سیاست‌های پذیرش دانشجو می‌تواند به بهبود وضعیت مالی دانشگاه‌های آزاد کمک کند.	۰.۷۳۳				
	توسعه همکاری‌های بین‌المللی نقش مهمی در افزایش درآمدهای دانشگاه‌های آزاد اسلامی دارد.	۰.۸۲۴				
کیفیت آموزشی و پژوهشی	استفاده از فناوری‌های آموزشی به بهبود کیفیت آموزش در دانشگاه‌های آزاد کمک می‌کند.	۰.۸۸۲	۰.۸۸۱	۰.۹۳۹		
	گسترش ارتباطات بین‌المللی دانشگاه‌های آزاد موجب افزایش سطح علمی و پژوهشی آن‌ها خواهد شد.	۰.۸۰۳				

۰.۸۴۱	تدوین برنامه‌های درسی مبتنی بر نیازهای بازار کار، موجب ارتقای مهارت‌های دانشجویان می‌شود.
۰.۹۱۸	به‌روزرسانی روش‌های تدریس موجب افزایش بهره‌وری در آموزش دانشگاه‌های آزاد می‌شود.
۰.۷۵۲	حمایت از کارآفرینی دانشگاهی موجب افزایش فرصت‌های شغلی برای دانشجویان می‌شود.
۰.۸۶۴	ایجاد مراکز نوآوری در دانشگاه‌های آزاد اسلامی موجب توسعه پژوهش‌های کاربردی می‌شود.
۰.۶۵۵	دیجیتالی‌سازی آموزش در دانشگاه‌های آزاد، تأثیر مثبتی بر کیفیت یادگیری دارد.
۰.۷۱۷	تعامل با صنعت و توسعه دوره‌های مهارتی، باعث افزایش کارآمدی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های آزاد می‌شود.

مدل مفهومی این پژوهش شامل یک سازه سطح بالاتر (فرعی) به نام «مؤلفه‌های تأثیر گذار» است که از سه مؤلفه اصلی تشکیل شده است: «استقلال مالی و مدیریت منابع»، «کیفیت آموزشی و پژوهشی» و «نوآوری و کارآفرینی». این سازه سطح بالاتر به نوبه خود بر متغیر وابسته نهایی یعنی «توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی» تأثیر می‌گذارد. مؤلفه استقلال مالی و مدیریت منابع با سه گویه سنجدیده شده است. بالاترین ضریب مسیر مربوط به گویه «توسعه همکاری‌های بین‌المللی نقش مهمی در افزایش درآمدهای دانشگاه‌های آزاد اسلامی دارد» با مقدار ۰.۸۲۴ است که نشان می‌دهد پاسخ‌دهندگان به شدت بر این باورند که بین‌المللی‌سازی یک راهبرد کلیدی برای کاهش وابستگی مالی به شهریه محسوب می‌شود. گویه «اصلاح سیاست‌های پذیرش دانشجو می‌تواند به بهبود وضعیت مالی دانشگاه‌های آزاد کمک کند» با ضریب ۰.۷۳۳ در رتبه دوم قرار دارد. پایین‌ترین ضریب در این مؤلفه مربوط به «دانشگاه‌های آزاد اسلامی باید مدل‌های مالی پایدار ایجاد کنند تا وابستگی کمتری به شهریه داشته باشند» با مقدار ۰.۶۷۲ است. هرچند این مقدار اندکی از آستانه ۰.۷ پایین‌تر است، اما همچنان در دامنه قابل قبول (نزدیک به ۰.۷) قرار دارد و می‌توان آن را به دلیل تازگی مفهوم مدل‌های مالی پایدار در نظام آموزش عالی ایران توجیه کرد. تمامی این گویه‌ها در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار هستند و مدل اندازه‌گیری این مؤلفه از برازش خوبی برخوردار است. مؤلفه کیفیت آموزشی و پژوهشی با چهار گویه سنجدیده شده است. همگی ضرایب بالایی دارند: «به‌روزرسانی روش‌های تدریس موجب افزایش بهره‌وری در آموزش دانشگاه‌های آزاد می‌شود» با ضریب ۰.۹۱۸ (بالاترین مقدار در کل مدل) نشان‌دهنده اهمیت فوق‌العاده نوسازی روش‌های تدریس از دیدگاه پاسخ‌دهندگان است. پس از آن «استفاده از فناوری‌های آموزشی به بهبود کیفیت آموزش کمک می‌کند» با ۰.۸۸۲، «تدوین برنامه‌های درسی مبتنی بر نیازهای بازار کار» با ۰.۸۴۱، و «گسترش ارتباطات بین‌المللی دانشگاه‌های آزاد موجب افزایش سطح علمی و پژوهشی آن‌ها خواهد شد» با ۰.۸۰۳ قرار دارند. تمامی این مقادیر در سطح عالی ارزیابی می‌شوند و نشان می‌دهند که پاسخ‌دهندگان اجماع بسیار بالایی بر روی این گویه‌ها دارند. به‌ویژه، به‌روزرسانی روش‌های تدریس به عنوان مهم‌ترین عامل درونی ارتقای کیفیت

آموزشی شناخته شده است. مؤلفه نوآوری و کارآفرینی با چهار گویه سنجیده شده است. بالاترین ضریب مربوط به «ایجاد مراکز نوآوری در دانشگاه‌های آزاد اسلامی موجب توسعه پژوهش‌های کاربردی می‌شود» با ۰٫۷۹۵ است. پس از آن «حمایت از کارآفرینی دانشگاهی موجب افزایش فرصت‌های شغلی برای دانشجویان می‌شود» با ۰٫۷۵۲، «تعامل با صنعت و توسعه دوره‌های مهارتی باعث افزایش کارآمدی فارغ‌التحصیلان می‌شود» با ۰٫۷۱۷، و در نهایت «دیجیتالی‌سازی آموزش در دانشگاه‌های آزاد تأثیر مثبتی بر کیفیت یادگیری دارد» با ۰٫۶۵۵. توجه به این نکته ضروری است که ضریب گویه دیجیتالی‌سازی آموزش (۰٫۶۵۵) از آستانه ۰٫۷ اندکی پایین‌تر است. این یافته ممکن است نشان دهد که پاسخ‌دهندگان یا آشنایی کافی با مفهوم دیجیتالی‌سازی عمیق (فراتر از آموزش مجازی ساده) ندارند، یا آن را نسبت به سایر عوامل مانند مراکز نوآوری و تعامل با صنعت کم‌اهمیت‌تر می‌دانند. با این حال، با توجه به نزدیکی مقدار به ۰٫۷ و معناداری آماری آن، می‌توان این گویه را در مدل حفظ کرد.

در بخش مدل ساختاری، دو دسته یافته حائز اهمیت هستند: (الف) مقادیر R^2 برای مؤلفه‌های سه گانه که نشان می‌دهد سازه سطح بالاتر («مؤلفه‌های تأثیرگذار») چه نسبتی از واریانس هر مؤلفه را تبیین می‌کند، و (ب) ضریب مسیر هر مؤلفه به سوی این سازه سطح بالاتر. برای مؤلفه استقلال مالی و مدیریت منابع، مقدار R^2 برابر ۰٫۷۹۹ است. این مقدار بسیار بالاست (در سطح قوی) و نشان می‌دهد که سازه «مؤلفه‌های تأثیرگذار» توانسته ۷۹٫۹ درصد از تغییرات مؤلفه استقلال مالی را تبیین کند. ضریب مسیر مربوطه (از سازه سطح بالاتر به این مؤلفه) برابر ۰٫۸۹۴ است که یک رابطه قوی و مستقیم را نشان می‌دهد. این یافته حاکی از آن است که در ذهن پاسخ‌دهندگان، «استقلال مالی» جزء لاینفک مجموعه عوامل تأثیرگذار بر توسعه دانشگاه است و تقریباً ۸۰ درصد از معنای این مؤلفه توسط سازه سطح بالاتر پوشش داده می‌شود. برای مؤلفه کیفیت آموزشی و پژوهشی، مقدار R^2 برابر ۰٫۸۸۱ است که بالاترین میزان در میان سه مؤلفه محسوب می‌شود. این یعنی سازه سطح بالاتر توانسته ۸۸٫۱ درصد از واریانس کیفیت آموزشی و پژوهشی را توضیح دهد. ضریب مسیر متناظر برابر ۰٫۹۳۹ است که نشان‌دهنده قوی‌ترین رابطه میان سازه سطح بالاتر با این مؤلفه می‌باشد. این نتیجه کاملاً منطقی است، زیرا کیفیت آموزشی و پژوهشی همواره به عنوان هسته مرکزی مأموریت دانشگاه‌ها شناخته می‌شود و پاسخ‌دهندگان به درستی آن را به عنوان مهم‌ترین مؤلفه از مجموعه عوامل تأثیرگذار قلمداد کرده‌اند. برای مؤلفه نوآوری و کارآفرینی، مقدار R^2 برابر ۰٫۸۶۴ است که همچنان بسیار بالا و در سطح قوی ارزیابی می‌شود. ضریب مسیر برابر ۰٫۹۳۰ نیز نشان‌دهنده رابطه بسیار قوی میان این مؤلفه و سازه سطح بالاتر است. این یافته تأیید می‌کند که نوآوری و کارآفرینی در دیدگاه پاسخ‌دهندگان، نه یک موضوع حاشیه‌ای، بلکه یکی از ارکان اصلی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی به شمار می‌رود.

مقادیر بالای R^2 برای هر سه مؤلفه (نزدیک به ۰٫۸ و بالاتر) نشان می‌دهد که مدل از توان تبیین بسیار خوبی برخوردار است و سازه «مؤلفه‌های تأثیرگذار» به خوبی معنای مشترک این سه بعد را منعکس می‌کند. به عبارت دیگر، این سه مؤلفه در کنار هم یک مفهوم کلان و یکپارچه را شکل می‌دهند که می‌توان آن را «مجموعه عوامل کلیدی توسعه» نامید. در مدل نهایی، سازه «مؤلفه‌های تأثیرگذار» به عنوان متغیر مستقل سطح دوم بر

متغیر وابسته «توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی» اثر می‌گذارد. نتایج نشان می‌دهد: ضریب مسیر کل (β) برابر ۰٫۵۶۹ است. این مقدار در دامنه «متوسط تا قوی» قرار دارد (معیارهای رایج: ۰٫۱ = ضعیف، ۰٫۳ = متوسط، ۰٫۵ = قوی). بنابراین می‌توان گفت که مجموعه مؤلفه‌های سه‌گانه تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی دارند. به عبارت دقیق‌تر، به ازای یک انحراف معیار افزایش در «مؤلفه‌های تأثیرگذار»، انتظار می‌رود «توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی» به میزان ۰٫۵۶۹ انحراف معیار افزایش یابد. ضریب تعیین کل (R^2) برابر ۰٫۳۲۴ است. این مقدار نشان می‌دهد که سه مؤلفه مذکور در مجموع توانسته‌اند ۳۲٫۴ درصد از واریانس متغیر توسعه را تبیین کنند. این مقدار در سطح متوسط ارزیابی می‌شود (بین ۰٫۳۳ و ۰٫۶۷) و مشابه مقدار ۰٫۳۴۸ گزارش شده در سؤال پیشین است. این همسانی نشان می‌دهد که مدل پژوهش از ثبات نسبی برخوردار است. باقیمانده واریانس (حدود ۶۸ درصد) به عوامل دیگری مربوط می‌شود که در این مدل لحاظ نشده‌اند؛ عواملی مانند فرهنگ سازمانی، کیفیت هیأت علمی، سرمایه اجتماعی، سیاست‌های دولت و شرایط کلان اقتصادی.

نتایج تحلیل PLS برای مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی نشان می‌دهد که: ۱. کیفیت آموزشی و پژوهشی با ضریب مسیر ۰٫۹۳۹ و R^2 معادل ۰٫۸۸۱، مهم‌ترین مؤلفه از مجموعه عوامل تأثیرگذار است. در میان گویه‌های این مؤلفه، «به‌روزرسانی روش‌های تدریس» با ضریب ۰٫۹۱۸ بالاترین اهمیت را دارد. این یافته تأکید می‌کند که هرگونه برنامه توسعه بدون توجه به ارتقای محتوای آموزشی، روش‌های تدریس و هماهنگی با نیازهای بازار کار، محکوم به شکست است. ۲. نوآوری و کارآفرینی با ضریب مسیر ۰٫۹۳۰ و R^2 معادل ۰٫۸۶۴ در رتبه دوم قرار دارد. گویه «ایجاد مراکز نوآوری» با ضریب ۰٫۷۹۵، مهم‌ترین زیرمؤلفه شناخته شده است. توجه به این نکته ضروری است که گویه «دیجیتالی‌سازی آموزش» با ضریب ۰٫۶۵۵ پایین‌ترین بار عاملی را دارد که می‌تواند ناشی از ناآشنایی نسبی پاسخ‌دهندگان با ابعاد عمیق دیجیتال یا اولویت پایین‌تر آن نسبت به سایر مؤلفه‌ها باشد. ۳. استقلال مالی و مدیریت منابع با ضریب مسیر ۰٫۸۹۴ و R^2 معادل ۰٫۷۹۹ در رتبه سوم قرار دارد، هرچند فاصله زیادی با دو مؤلفه دیگر ندارد. گویه «توسعه همکاری‌های بین‌المللی» با ضریب ۰٫۸۲۴ قوی‌ترین راهکار برای کاهش وابستگی به شهریه معرفی شده است. ۴. اثر ترکیبی این سه مؤلفه بر توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی با ضریب مسیر کل ۰٫۵۶۹ و R^2 کل ۰٫۳۲۴ نشان می‌دهد که مدل از قدرت تبیین متوسط برخوردار است. این بدان معناست که اگرچه این سه مؤلفه نقش اساسی دارند، اما برای درک کامل توسعه دانشگاه، باید متغیرهای دیگری نیز وارد مدل شوند. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی متغیرهایی نظیر «سیاست‌های حمایتی دولت»، «کیفیت هیأت علمی»، «زیرساخت‌های دیجیتال» و «فرهنگ کیفیت‌گرایی» نیز بررسی گردند.

به طور کلی مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی به ترتیب عبارتند از: کیفیت آموزشی و پژوهشی، نوآوری و کارآفرینی، و استقلال مالی و مدیریت منابع. این سه مؤلفه در کنار هم ۳۲ درصد از تغییرات توسعه را تبیین می‌کنند و دارای روابط علی قوی با

یکدیگر هستند. به عبارت دیگر، توسعه دانشگاه آزاد اسلامی در گرو رویکردی یکپارچه است که همزمان به ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش، تقویت نوآوری و کارآفرینی، و ایجاد مدل‌های مالی پایدار و مستقل از شهریه توجه داشته باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که سه مؤلفه «کیفیت آموزشی و پژوهشی»، «نوآوری و کارآفرینی» و «استقلال مالی و مدیریت منابع» به‌عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی شناخته می‌شوند و در مجموع توانسته‌اند بخش قابل توجهی از واریانس توسعه دانشگاهی را تبیین کنند. در میان این مؤلفه‌ها، کیفیت آموزشی و پژوهشی با بالاترین ضریب مسیر، نقش محوری در توسعه دانشگاه ایفا می‌کند که این یافته با مبانی نظری آموزش عالی و مطالعات پیشین همخوانی قابل توجهی دارد. به‌طور خاص، تأکید بر ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش به‌عنوان هسته اصلی مأموریت دانشگاه‌ها در مطالعات توسعه آموزش عالی مورد تأکید قرار گرفته است و نشان داده شده است که کیفیت علمی و آموزشی، زیربنای اصلی رشد و رقابت‌پذیری دانشگاه‌ها محسوب می‌شود (Sabeti et al., 2014). همچنین نتایج این پژوهش با یافته‌های مربوط به الگوهای دانشگاه تراز جهانی همسو است که در آن‌ها کیفیت آموزشی، پژوهش متعادل و محیط علمی پویا به‌عنوان عناصر کلیدی توسعه معرفی شده‌اند (Nasirzadeh et al., 2021). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که هرگونه تلاش برای توسعه دانشگاه آزاد اسلامی بدون توجه جدی به ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش، فاقد اثربخشی لازم خواهد بود.

در تبیین نقش کیفیت آموزشی، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که به‌روزرسانی روش‌های تدریس، استفاده از فناوری‌های آموزشی و تطبیق برنامه‌های درسی با نیازهای بازار کار از مهم‌ترین عوامل در این حوزه هستند. این نتایج با پژوهش‌های حوزه آموزش برای توسعه پایدار هم‌راستا است که بر ضرورت تحول در روش‌های تدریس و حرکت به‌سوی یادگیری فعال و میان‌رشته‌ای تأکید دارند (Mokski et al., 2023). همچنین، طراحی برنامه‌های آموزشی مبتنی بر توسعه پایدار که در آن‌ها ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی به‌طور یکپارچه در نظر گرفته می‌شود، به‌عنوان یکی از راهبردهای کلیدی ارتقای کیفیت آموزش معرفی شده است (Bagheri Majd et al., 2024). افزون بر این، نتایج مطالعات داخلی نشان می‌دهد که توجه به آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار می‌تواند نقش مهمی در ارتقای کیفیت آموزشی و جهت‌دهی به دانشگاه‌ها در مسیر توسعه ایفا کند (Omidifar, 2023).

مؤلفه دوم، یعنی نوآوری و کارآفرینی، نیز نقش بسیار مهمی در توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی ایفا می‌کند و در رتبه دوم اهمیت قرار دارد. این یافته با رویکرد دانشگاه‌های نسل سوم و کارآفرین همسو است که در آن‌ها علاوه بر آموزش و پژوهش، تولید ثروت از دانش و تعامل با صنعت مورد توجه قرار می‌گیرد (Keykha & Pourkarimi, 2021). نتایج پژوهش حاضر نشان داد که ایجاد مراکز نوآوری، حمایت از کارآفرینی دانشگاهی و توسعه ارتباط با صنعت از مهم‌ترین زیرمؤلفه‌های این بعد هستند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های پیشین نیز همخوانی دارد که نشان

می‌دهند توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌ها می‌تواند به افزایش اشتغال‌پذیری فارغ‌التحصیلان و ارتقای نقش دانشگاه در اقتصاد دانش‌بنیان منجر شود (Mozaffari et al., 2023). همچنین، در سطح بین‌المللی، مطالعات نشان می‌دهند که دانشگاه‌ها برای پاسخگویی به چالش‌های قرن بیست‌ویکم باید به سمت تقویت نوآوری و کارآفرینی حرکت کنند و نقش فعالی در توسعه اقتصادی ایفا نمایند (Daniela et al., 2021).

در ادامه، نتایج نشان داد که استقلال مالی و مدیریت منابع نیز یکی از ارکان اساسی توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی است. این یافته از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا دانشگاه‌های آزاد برخلاف دانشگاه‌های دولتی، وابستگی کمتری به بودجه‌های دولتی دارند و برای بقا و توسعه خود نیازمند ایجاد منابع مالی پایدار هستند. این نتیجه با یافته‌های مطالعات بین‌المللی همسو است که نشان می‌دهند پایداری مالی یکی از پیش‌نیازهای اصلی توسعه دانشگاه‌ها محسوب می‌شود (Oh et al., 2025). همچنین، پژوهش‌های داخلی نیز بر اهمیت تنوع‌بخشی به منابع مالی و کاهش وابستگی به شهریه به‌عنوان یکی از چالش‌های اصلی دانشگاه‌های آزاد تأکید دارند (Beikzadeh et al., 2017). در این راستا، توسعه همکاری‌های بین‌المللی، جذب سرمایه‌های بخش خصوصی و ایجاد مدل‌های نوین کسب‌وکار دانشگاهی می‌تواند به بهبود وضعیت مالی و افزایش پایداری این دانشگاه‌ها کمک کند.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین نشان می‌دهد که این سه مؤلفه در تعامل با یکدیگر، یک سیستم یکپارچه از عوامل توسعه را تشکیل می‌دهند. به عبارت دیگر، توسعه دانشگاهی صرفاً حاصل تقویت یک بعد خاص نیست، بلکه نیازمند هماهنگی و هم‌افزایی میان ابعاد مختلف است. این دیدگاه با رویکردهای سیستمی در توسعه آموزش عالی همخوانی دارد که بر اهمیت تعامل میان مؤلفه‌های مختلف تأکید دارند (Madanlou Juybari et al., 2023). همچنین، استفاده از مدل‌های اطلاعاتی برای پایش مستمر توسعه دانشگاه‌ها می‌تواند به درک بهتر این تعاملات و بهبود تصمیم‌گیری‌های مدیریتی کمک کند (Suleimenova et al., 2021).

از سوی دیگر، نقش فناوری و دیجیتالی‌سازی در توسعه دانشگاه‌ها نیز در یافته‌های این پژوهش مورد تأیید قرار گرفت، هرچند وزن آن نسبت به سایر مؤلفه‌ها کمتر بود. این موضوع می‌تواند ناشی از درک محدود از ظرفیت‌های عمیق فناوری‌های دیجیتال در میان پاسخ‌دهندگان باشد. با این حال، مطالعات نشان می‌دهند که توسعه دانشگاه دیجیتال می‌تواند به بهبود کیفیت آموزش، افزایش دسترسی و ارتقای کارآمدی نظام آموزش عالی کمک کند (Gorbunova et al., 2021). بنابراین، توجه به این حوزه به‌عنوان یکی از روندهای آینده‌ساز در توسعه دانشگاهی ضروری به نظر می‌رسد.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش با نتایج مطالعات داخلی و خارجی همسویی قابل توجهی دارد و نشان می‌دهد که توسعه دانشگاه‌های آزاد اسلامی نیازمند رویکردی جامع و یکپارچه است که در آن کیفیت آموزشی، نوآوری، کارآفرینی و پایداری مالی به‌طور همزمان مورد توجه قرار گیرد. همچنین، نتایج این پژوهش با تحلیل‌های مربوط به نیازهای توسعه دانشگاه‌ها در ایران نیز همخوانی دارد که بر ضرورت برنامه‌ریزی مبتنی بر نیازهای

منطقه‌ای و ارتقای زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی تأکید دارند (Gheivardoust et al., 2024). در نهایت، با توجه به چشم‌انداز توسعه دانشگاه آزاد اسلامی تا افق ۲۰۳۰، توجه به این مؤلفه‌ها می‌تواند مسیر دستیابی به اهداف کلان این دانشگاه را هموار سازد (Eskandari, 2018). با این حال، این پژوهش نیز با محدودیت‌هایی مواجه بوده است که باید در تفسیر نتایج مورد توجه قرار گیرد. نخست، محدود بودن جامعه آماری به برخی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی ممکن است تعمیم‌پذیری نتایج به کل دانشگاه‌های کشور را با محدودیت مواجه سازد. دوم، استفاده از ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته، علی‌رغم تأیید روایی و پایایی، ممکن است با سوگیری پاسخ‌دهندگان همراه باشد. سوم، ماهیت مقطعی پژوهش، امکان بررسی تغییرات در طول زمان را فراهم نکرده است و در نتیجه، تحلیل پویایی‌های توسعه دانشگاهی محدود شده است.

با توجه به نتایج به‌دست آمده، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، متغیرهای دیگری نظیر فرهنگ سازمانی، سرمایه اجتماعی، کیفیت هیأت علمی و سیاست‌های کلان دولت نیز مورد بررسی قرار گیرند تا مدل جامع‌تری از توسعه دانشگاهی ارائه شود. همچنین، انجام مطالعات طولی می‌تواند به درک بهتر روندهای تغییر و تحول در دانشگاه‌ها کمک کند. افزون بر این، استفاده از روش‌های ترکیبی پیشرفته‌تر و داده‌های چندمنبعی می‌تواند به افزایش دقت و اعتبار نتایج پژوهش‌های آتی منجر شود.

در حوزه کاربردی، پیشنهاد می‌شود که مدیران دانشگاه‌های آزاد اسلامی با تمرکز بر ارتقای کیفیت آموزشی، اجرای برنامه‌های توانمندسازی اعضای هیأت علمی در زمینه روش‌های نوین تدریس را در دستور کار قرار دهند. همچنین، ایجاد و تقویت مراکز نوآوری و کارآفرینی، توسعه همکاری‌های صنعتی و بین‌المللی، و طراحی مدل‌های مالی پایدار می‌تواند به بهبود عملکرد و توسعه این دانشگاه‌ها کمک کند. علاوه بر این، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناوری و حرکت به سوی دانشگاه دیجیتال، به‌عنوان یکی از الزامات توسعه در عصر حاضر، باید به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در تمامی مراحل پژوهش حاضر اصول اخلاقی مرتبط با نشر و انجام پژوهش رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را همراهی کردند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

Extended Abstract

Introduction

Higher education institutions have increasingly assumed a central role in shaping sustainable development trajectories by producing knowledge, fostering innovation, and cultivating human capital capable of addressing complex societal challenges. In contemporary knowledge-based economies, universities are no longer confined to their traditional missions of teaching and research; rather, they are expected to act as dynamic agents of socio-economic transformation, contributing directly to national competitiveness and long-term development (Sabeti et al., 2014). This shift has led to the emergence of multidimensional models of university development that emphasize quality enhancement, entrepreneurial orientation, internationalization, and financial sustainability. Within this evolving paradigm, the concept of sustainable university development has gained prominence, highlighting the need for institutions to balance educational excellence with economic viability and social responsibility (Leal et al., 2024).

Recent scholarship underscores that achieving sustainable development in higher education requires systemic integration of environmental, economic, and social dimensions into curricula, governance, and institutional strategies (Bagheri Majd et al., 2024). Furthermore, interdisciplinary approaches to education have been identified as critical for equipping graduates with the competencies needed to navigate global challenges, thereby enhancing the relevance and impact of university systems (Mokski et al., 2023). In parallel, the rapid advancement of digital technologies has redefined educational delivery and institutional structures, giving rise to the concept of the digital university, which integrates technological innovation into all aspects of teaching, learning, and administration (Gorbunova et al., 2021). Such transformation is further supported by information-based monitoring systems that enable continuous evaluation and strategic decision-making in complex educational environments (Suleimenova et al., 2021).

At the same time, universities worldwide face increasing pressure to adapt to globalization, labor market shifts, and evolving stakeholder expectations. These challenges necessitate a reconfiguration of institutional missions and models, with greater emphasis on innovation, entrepreneurship, and collaboration with industry (Daniela et al., 2021). The emergence of third-generation entrepreneurial universities reflects this transition, where knowledge commercialization and value creation are integrated into academic functions (Keykha & Pourkarimi, 2021). Empirical evidence suggests that fostering entrepreneurial ecosystems within universities enhances graduate employability and strengthens the link between academia and industry (Mozaffari et al., 2023).

In the Iranian context, higher education institutions, particularly Islamic Azad University, have played a pivotal role in expanding access to education and supporting national development. However, rapid expansion has introduced challenges such as declining educational quality, financial constraints, and misalignment with labor market needs (Beikzadeh et al., 2017). Addressing these challenges requires a comprehensive understanding of the key components influencing university development. Studies on higher education systems in Iran emphasize the importance of structural factors, including financial resources, organizational culture, and technological infrastructure, in shaping development trajectories (Madanlou Juybari et al., 2023). Additionally, aligning educational programs with sustainable development goals and regional needs has been identified as a critical factor in enhancing institutional effectiveness (Gheivardoust et al., 2024; Omidifar, 2023).

Strategic visions for the future of Islamic Azad University further highlight the necessity of transformation toward a competitive, innovative, and globally engaged institution by 2030 (Eskandari, 2018). Similarly, models of world-class universities stress the importance of academic quality, institutional autonomy, and adaptive management as key drivers of development (Nasirzadeh et al., 2021). Despite the growing body of research, there remains a gap in comprehensive studies that integrate these dimensions into a unified framework for understanding university development. Therefore, the present study aims to identify and prioritize the main components influencing the development of Islamic Azad Universities within a mixed-method analytical framework.

Methods and Materials

This study employed a mixed-method exploratory design combining qualitative and quantitative approaches to comprehensively identify the main components of university development. In the qualitative phase, grounded theory methodology was utilized to explore expert perspectives and extract key conceptual categories. The qualitative sample consisted of specialists in higher education development, including faculty members and academic experts with extensive experience in educational management and related fields. Participants were selected through purposive sampling based on the principle of theoretical saturation, resulting in a final sample of 13 experts. Data were collected through semi-structured interviews, allowing for in-depth exploration of participants' insights and experiences.

In the quantitative phase, a descriptive-survey method was adopted to validate and prioritize the identified components. The statistical population included faculty members from several branches of Islamic Azad University, representing a diverse range of academic disciplines and institutional contexts. A stratified random sampling technique was employed to ensure proportional representation, yielding a sample size of 303 participants. Data were collected using a researcher-developed questionnaire consisting of 94 items measured on a five-point Likert scale. The instrument was designed based on the findings of the qualitative phase and underwent rigorous validation procedures, including content and construct validity assessments. Reliability

was confirmed through Cronbach's alpha and composite reliability indices, both exceeding acceptable thresholds.

Data analysis was conducted using structural equation modeling (SEM) to examine the relationships among latent variables and assess the overall model fit. Qualitative data were analyzed through open, axial, and selective coding, leading to the identification of key themes and categories. Quantitative data analysis was performed using statistical software packages, enabling the estimation of path coefficients, factor loadings, and explanatory power of the model. This integrated methodological approach provided a robust framework for identifying and validating the main components of university development.

Findings

The qualitative analysis resulted in the extraction of 54 open codes, which were subsequently categorized into key conceptual themes representing the core components of university development. Among these, financial independence, educational quality, industry interaction, digitalization, and effective evaluation systems emerged as the most frequently cited factors. These themes were further consolidated into broader categories, reflecting the multidimensional nature of university development.

The quantitative findings confirmed the significance of three primary components influencing the development of Islamic Azad Universities: educational and research quality, innovation and entrepreneurship, and financial independence and resource management. Structural equation modeling revealed that educational and research quality had the highest path coefficient ($\beta = 0.939$), indicating its dominant role in shaping development outcomes. Innovation and entrepreneurship followed closely with a path coefficient of $\beta = 0.930$, while financial independence and resource management demonstrated a strong but slightly lower influence ($\beta = 0.894$).

At the indicator level, variables such as updating teaching methods ($\beta = 0.918$), utilization of educational technologies ($\beta = 0.882$), and alignment of curricula with labor market needs ($\beta = 0.841$) were identified as critical contributors to educational quality. In the domain of innovation and entrepreneurship, the establishment of innovation centers ($\beta = 0.795$), support for entrepreneurial activities ($\beta = 0.752$), and industry collaboration ($\beta = 0.717$) were found to be particularly influential. Financial independence was strongly associated with international collaborations ($\beta = 0.824$), policy reforms in student admissions ($\beta = 0.733$), and the development of sustainable financial models ($\beta = 0.672$).

The overall structural model demonstrated a moderate to strong explanatory power, with a total path coefficient of $\beta = 0.569$ linking the combined components to university development. The coefficient of determination ($R^2 = 0.324$) indicated that approximately 32.4% of the variance in development outcomes could be explained by the identified components. These findings highlight the integrated and interdependent nature of the factors influencing university development.

Discussion and Conclusion

The findings of this study provide a comprehensive understanding of the key components influencing the development of Islamic Azad Universities, emphasizing the central role of educational and research quality, innovation and entrepreneurship, and financial independence. The dominance of educational quality underscores the fundamental importance of academic excellence as the foundation of university development. Enhancing teaching methods, integrating technology into education, and aligning curricula with labor market demands are critical strategies for improving educational outcomes and ensuring institutional relevance.

The significant role of innovation and entrepreneurship reflects the growing importance of transforming universities into dynamic hubs of knowledge creation and economic value generation. By fostering entrepreneurial ecosystems, universities can enhance their impact on society and contribute to sustainable economic development. This transformation requires not only structural changes but also cultural shifts that encourage creativity, risk-taking, and collaboration across disciplines and sectors.

Financial independence emerges as another crucial component, highlighting the need for universities to diversify their revenue streams and reduce reliance on traditional funding sources. Developing sustainable financial models, strengthening international partnerships, and leveraging private sector investments are essential for ensuring long-term stability and growth. The interplay among these components suggests that university development is a complex and systemic process that requires coordinated efforts across multiple dimensions.

Despite its contributions, this study is subject to certain limitations. The sample was محدود to specific branches of Islamic Azad University, which may affect the generalizability of the findings. Additionally, the cross-sectional design limits the ability to capture dynamic changes over time. Future research should consider longitudinal approaches and incorporate additional variables such as organizational culture, faculty quality, and policy environments to develop more comprehensive models of university development.

From a practical perspective, university administrators should prioritize strategies that enhance educational quality, promote innovation, and ensure financial sustainability. Investing in faculty development, establishing innovation centers, and fostering industry partnerships can significantly improve institutional performance. Moreover, adopting digital transformation strategies and leveraging data-driven decision-making tools can further support the development process.

In conclusion, the development of Islamic Azad Universities requires an integrated approach that simultaneously addresses academic excellence, entrepreneurial capacity, and financial sustainability, thereby enabling these institutions to effectively respond to the challenges and opportunities of the contemporary higher education landscape.

References

- Bagheri Majd, K., Sabaghi, F., & Khajehdad, K. (2024). Designing a Sustainable Development-Based Education Model in Higher Education. *Quarterly Journal of Applied Educational Leadership*, 5(Special Issue), 1-25.

- Beikzadeh, J., Amiri, S., & Najafgholi Doust, A. (2017). *Educational Challenges of Islamic Azad Universities in Iran* National Conference on Pathology of the National Educational System, Tabriz.
- Daniela, O., Leonida, C., & Canseciao, R. (2021). Higher Education Institution and Development: Mission, Models, and Challenge. *Journal of Social Studies Education Research*, 12(2).
- Eskandari, S. (2018). Vision for the Development of Islamic Azad University until 2030.
- Gheivardoust, F., Nemati Mansour, S., Zolfaghari Firouzsalar, N., Gilani, N., & Mosaferi, M. (2024). Analysis of the Need for Development of Universities and Educational and Research Centers of Environmental Health in Iran. *Quarterly Journal of Management Strategies in Health System*, 9(2), 161-172.
- Gorbunova, N. V., Timirgaleeva, R. R., & Khrulyova, A. A. (2021). *Integrated Model Formation for the Digital University Development* SHS Web of Conferences,
- Keykha, A., & Pourkarimi, J. (2021). Recreating the Ecosystem Model of the Third-Generation Entrepreneurial University. *Scientific Journal of Marine Sciences Education*, 24(248), 125-144.
- Leal, S., Azeiteiro, U. M., & Aleixo, A. M. (2024). Sustainable Development in Portuguese Higher Education Institutions from the Faculty Perspective. *Journal of Cleaner Production*, 434, 139863.
- Madanlou Juybari, S., Tabari, M., Yousefzadeh, M., & Bagherzadeh, M. (2023). Investigating the Relationships among the Structural Components of Iran's Higher Education System Development with a Futures Studies Approach. *Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 13(4), 89-107.
- Mokski, E., Leal Filho, W., Sehnem, S., & Andrade Guerra, J. B. S. O. D. (2023). Education for Sustainable Development in Higher Education Institutions: An Approach for Effective Interdisciplinarity. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 24(1), 96-117.
- Mozaffari, S., Abolghasemi, M., & Sharifi-Rad, G. (2023). Presenting a Model for the Development and Operationalization of Entrepreneurship in Islamic Azad University. *Quarterly Journal of Productivity Management*, 17(3), 167-199.
- Nasirzadeh, S., Ghiasi Nodoushan, S., Rahimian, H., Abbaspour, A., & Heydari, A. (2021). Presenting a Qualitative Development Model for Public Universities of Tehran Based on the World-Class University Approach. *Jundishapur Journal of Educational Development*, 11(4), 852-865.
- Oh, J. R., Park, C. H., & Baek, K. (2025). Toward the Sustainable Development of Corporate Universities: The Case of South Korea. *European Journal of Training and Development*, 49(1/2), 1-25.
- Omidifar, R. (2023). Determining the Factors Affecting Environmental Education toward Sustainable Development and Ranking Universities: A Case Study of National Universities in Tehran. *Quarterly Journal of Human Geography Research*.
- Sabeti, M., Sepehr, M. H., & Ahmadi, F. a.-D. (2014). *The Role of Higher Education in National Development* Social Development Studies in Iran,
- Suleimenova, L., Rakhmetullina, S., Denissova, N., Krak, I., & Aitmukhanbetova, E. (2021). Information Model for Monitoring the Development of the University. *International Journal of Computing*, 20(2), 201-210.